

ТЕРТИЧНА НАДІЯ АНАТОЛІЇВНА

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

КНИГА ЛІТЕРАТУРА
МЕДИЧНА **+** ПЛЮС

ТЕРТИЧНА Н.А.

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано рішенням
Вченої ради медико-психологічного факультету
(протокол № 9 від 13 квітня 2017 р.)
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця*

КИЇВ
КНИГА-ПЛЮС
2018

Тертична Н.А. Вікова психологія: навч. посібник / автор Н.А.Тертична – К.: Книга-плюс, 2018. – 352 с.

У навчальному посібнику представлені психологічні та соціальні питання онтогенезу особистості. Розглядаються основні характеристики психофізіологічного, соціального, когнітивного, емоційного розвитку особистості на різних вікових етапах. Цілісність і науковість запропонованого посібника забезпечується розглядом соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності, вікових новоутворень та прояву основних характеристик вікових криз на всіх етапах розвитку та формування особистості від народження до смерті. У ньому також містяться завдання для перевірки рівня засвоєння теоретичних знань та альтернативні завдання для індивідуальної роботи.

Посібник може бути використано у навчальному процесі, при підготовці майбутніх фахівців у галузі медицини, психології, педагогіки, а також бути корисним більш широкому колу читачів – всім, хто цікавиться питаннями вікової психології.

Рецензенти:

Чепелева Н.В., академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор;
Бойко І.І., кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЖОР;
Становських З.Л., кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

В оформленні книги використані світлини з сімейного архіву

Підп. до друку 10.04.2018. Формат 60х90/16.

Папір офсет. Гарн. Newton C. Друк офсет.

Наклад 500.

Видавництво «Книга-плюс»

03057, Київ, пр. Перемоги, 34.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців

і розповсюджувачів видавничої продукції

серія ДК № 4904 від 20.05.2015 р.

тел./факс: (044) 492 04 28, (067) 403 55 05

www.book-plus.com.ua

ЗМІСТ

Передмова	6
-----------------	---

РОЗДІЛ 1. ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ	7
Загальне поняття про вікову психологію	8
Проблема методу у віковій психології	11
Стратегії дослідження у віковій психології	23

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЯ ВІКОВОГО РОЗВИТКУ 26 |

Загальне поняття про психічний розвиток особистості	27
Характеристика основних закономірностей психічного розвитку	32
Співвідношення біологічного і соціального в психічному розвитку особистості	37

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА КРИТЕРІЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ .. 47 |

Поняття про вік та теорії вікової періодизації	48
Основні критерії періодизації вікового розвитку	65

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

В НЕМОВЛЯЧИЙ ПЕРІОД	72
Психологічна характеристика періоду новонародженості	73
Соціальна ситуація розвитку немовляти	78
Основні новоутворення немовлячого періоду	82
Криза першого року життя дитини	88

РОЗДІЛ 5. ПСИХОЛОГІЯ РАНЬОГО ДИТИНСТВА 90 |

Раннє дитинство в контексті онтогенезу особистості	91
Соціальна ситуація розвитку	92
Предметна діяльність як провідна, її розвиток	94
Психічний розвиток дитини та новоутворення	101
Загальні досягнення психічного розвитку та вікова криза 3-х років	106

РОЗДІЛ 6. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ В**ДОШКІЛЬНОМУ ДИТИНСТВІ.....110**

Особливості фізичного розвитку	111
Соціальна ситуація розвитку	113
Ігрова діяльність в дошкільному віці	116
Основні новоутворення та розвиток пізнавальних функцій дошкільника	128
Криза 7-ми років	137
Загальні характеристики дітей з особливостями психофізичного розвитку	138
Освіта «особливих дітей»	155

РОЗДІЛ 7. ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗВИТКУ**ОСОБИСТОСТІ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ****ВІЦІ**159

Готовність дитини до шкільного навчання	160
Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра	167
Учбова діяльність як провідна	171
Новоутворення психічного розвитку	175
Основні фактори прояву шкільної тривожності	177

РОЗДІЛ 8. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ**ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ****В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ**183

Суперечності підліткового віку, їх характеристика	184
Соціальна ситуація розвитку	190
Характеристики провідної діяльності та основні новоутворення	196
Становлення особистості	197
Криза підліткового віку та її психологічні прояви	209

РОЗДІЛ 9. ПСИХОЛОГІЯ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В**ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ**214

Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці	215
Характер провідної діяльності	225
Основні новоутворення юності	228
Криза юнацького періоду	237

РОЗДІЛ 10. ПРОФЕСІЙНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ**ОСОБИСТОСТІ В РАННІЙ ДОРОСЛОСТІ 242**

Завдання розвитку в ранній дорослості	243
Характеристика провідної діяльності	255
Я-концепція і самооцінка в ранній дорослості	258
Новоутворення ранньої дорослості	261
Особливості емоційного розвитку особистості у ранньому дорослому віці	264
Кризи ранньої дорослості	270

РОЗДІЛ 11. ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗВИТКУ**ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД СЕРЕДНЬОЇ****ДОРОСЛОСТІ 280**

Середня дорослість: загальна характеристика періоду	281
Особливості психофізіологічних функцій	282
Основні лінії соціальної ситуації розвитку	283
Самосвідомість та Я-концепція	288
Характер провідної діяльності	291
Криза середнього дорослого віку	304

РОЗДІЛ 12. ПСИХОЛОГІЯ ПОХИЛОГО ВІКУ 308

Загальна характеристика періодів геронтогенезу	309
Фізіологічні характеристики старіння	315
Особливості соціальної ситуації	319
Особливості Я-концепції та новоутворення вікового періоду . . .	328
Специфіка емоційної сфери літньої людини	331
Проблема виходу на пенсію	337
Проблема вмирання і смерті для літніх людей	339
Криза похилого віку	346

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА**РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 349**

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник «Вікова психологія» містить аналіз психологічних, соціальних та прикладних питань онтогенезу особистості. У ньому, спираючись на теоретичні концепції провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, розглядаються основні характеристики психофізіологічного, соціального, когнітивного, емоційного розвитку особистості на різних вікових етапах. Послідовний та структурований виклад матеріалу підручника дає змогу читачам зорієнтуватись в широкому колі психологічних підходів, щодо вивчення вікового розвитку особистості, допомагає усвідомити та глибше зрозуміти закономірності та динаміку психічного розвитку в онтогенезі, потенційні можливості особистості на кожному віковому етапі.

При складанні посібника було не тільки інтегровано наукові підходи до розгляду періодів онтогенезу на основі аналізу їх базових характеристик: соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності, вікових новоутворень та прояву основних ознак вікових криз на всіх етапах розвитку та формування особистості від народження до смерті, а й зроблена спроба представити власну позицію. Вона спирається на вітчизняну традицію культурно-історичного аналізу психічного розвитку людини та гуманістичні погляди на її природу.

До кожного розділу посібника також подано завдання для перевірки рівня засвоєння теоретичних знань та альтернативні завдання для підготовки індивідуальних проектів, що дозволять студентам самостійно опрацьовувати наукову інформацію, формувати вміння аналізувати психологічні закономірності, фактори і механізми психічного розвитку особистості в онтогенезі, особливості переходу з одного вікового періоду в інший, якісні зміни (новоутворення), що виникають у кожному віковому періоді. Саме завдяки цьому можливе розуміння складності й неоднозначності процесів психологічного розвитку особистості, формування ставлення до людини як до особистісної цінності на будь-якому етапі її життя, підвищення психологічної культури, вміння оцінювати власний рівень психічного розвитку й потенційні можливості, вміння застосовувати отримані знання з вікової психології у різноманітних життєвих ситуаціях та під час розв'язання важливих професійних завдань, а також формування здатності до самовдосконалення.

В кінці посібника представлено використану та рекомендовану для вивчення літературу, що буде корисною для всіх, хто цікавиться питаннями вікової психології.

Розділ 1

ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

